

AZ ANYAGI ERŐFORRÁSOK MOZGÁSÁNAK NÉHÁNY VONATKOZÁSA, ILLETVE A CIVIL ÉS KATONAI JAVAK ÁTALAKULÁSA

Gazda Pál - Balla Tibor¹:

A címbeli felvetés lényegében a Védelemgazdaságtan (hadigazdaságban) gazdaságmozgósítás allokációs problémái egy szűk területét taglalja.

A kérdés úgy is fogalmazható, milyen mozgásformát mutatnak egyes gazdaságban az anyagi javak erőforrásai és maguk az anyagi javak, mennyire és milyen minőségben építhetünk a *gazdaságmozgósítás² terveire*? A kérdés első részére viszonylag könnyebben tudunk választ adni.

A piacszabályozta vegyes gazdaságban az állam ez irányú koordinációs lehetősége korlátozott. A piaci értékítélet alatt álló gazdaságban az anyagi és élőerők allokációja alapvetően a piaci értékítéletből levezethető, illetve azzal mutat meglehetősen szoros kapcsolatot. Ehhez a megállapításhoz még hozzákívánkozik, hogy a piac-értékítélete (sok tekintetben) változónak fogható fel. Elég, ha a világpiacon, illetve a belső piaci vonatkozásokat, ezek sokrétű kombinációját említjük meg. Nagyon durván fogalmazva, az a következtetés vonható le, *hogy az anyagi és élőerő allokáció fókuszait azok a termelő és szolgáltató egységek* (Rt., vállaltok, vállalkozások, stb.) *képezik, amelyek piaci jelenléte a legnagyobb és egymással átfedésben vannak.* Ebből az is következik, hogy ezeknél a termelő egységeknél viszonylag jól behatárolható nagyságrendű élőerő (munkaerő) „*koncentrálódik*”. Ezek az élőerők, (mint munkaerő potenciálemek) az irányultságnak megfelelő szakmai ismeret birtokában vannak. A szakmai ismeret szélességi és mélységi összefüggései képezheti ezeknek az élőerőknek (munkaerőknek) a minőségi mutatóit. A minőségi mutató értékelése a gazdaságmozgósítás adott területein a szükséges „*konvertálási*” igényt is kiszolgálhatják. Ennek az utóbbi kitételnek a rendkívüli (krízis) állapotban fontos szerepe van! *Az anyagi erők* (piac-értékítélete szerint) allokációja vonatkozásában ki kell emelni, hogy az

¹ Prof. Dr. Gazda Pál nyá. okl. mk. ezredes, CSc, tanszékvezető egyetemi tanár, ZMNE Védelemgazdasági Tanszék.

Balla Tibor alezredes, HM 1. TPSZI területi helyettes, 2. éves doktorandusz.

² A védelemgazdasági potenciálnak, a védelmi gazdasági rendszer megteremtését célzó, mozgásba hozásával kapcsolatos folyamat.

anyagi erők (javak) összetétele, minőségi és mennyiségi adatai az állami koordináció korlátozott lehetőségei mellett, alapvetően a prosperitás alárendelt szereplőivé válnak. Ebben az összefüggésben az állam koordinációs szerepe – ha feladatából fakadó védelmi feladat ez irányú megfelelésénél el kívánt érni valamit – csak a prosperitást fenntartó **piackonform** eszközhöz nyúlhat. E kivétel mellett is fennáll az a ma még csak finoman megfogalmazott felismerés, hogy az így kialakult vagy majdan kialakuló, s folyamatosan formálódó, piaci körülményekhez igazodó gazdaság, minden állami behatás ellenére nem mindenben lesz a mozgósítási igénynek megfelelő. Lehetnek olyan kritikus anyagi (akár élőerő) keresztmetszetek, amelyek nem jönnek létre. (Például rendkívüli állapot esetén szükségesegek lehetnek).

A magántulajdon ilyen méretű megjelenése (külföldi tőke + privatizáció), a piac értékítélete, a piac szabályzó szerepe a gazdaság (szolgáltatás) szférájában olyan eredményeket produkál (szerkezet változás, súlypontok eltolódása, munkanélküliség megjelenés, azzal való tartós számolás), ami legjobb jóindulattal sem nevezhető az állam védelmi feladataiból fakadó gazdaságmozgósítást elősegítő, leginkább megfelelni akaró változásnak. Ezeket a gondolatokat azért kell leírni és kinyilvánítani, mert éppen a gazdaság ez irányú alakulása és a gazdaság igénybevételenek terve, a gazdaságmozgósítás megvalósításának vonatkozásában, jó irányban történő lépések ellenére, statikusnak (ezt a kitélet az ún. statisztika követő rendszer mint segítő sem pótolhatja), tekinthető. A statisztikai követő rendszer értéke csak bizonyos értelmezési tartományban tölt be szerepet, de a kérdést (gazdaságmozgósítás összefüggésében) nem tudja úgy megoldani mint ahogy most sokan remélik. A lényeg nyilván abban merül ki, hogy az állami akarat érvényesítése nem korlátlan a modern (vegyes) piacgazdaság által determinált nemzetgazdaságban. ***A gazdaságot mozgató legfőbb erő az érdek, amely szolgálatba állítását feltétlenül és főként az anyagi javak megszerzéséhez, birtoklásához fűződő viszony határoz meg.***

A gazdaságmozgósítás lehetőségét a piaci értékítélet, a vegyes tulajdon gazdasági függvénye fogalmazza meg, ahol elméletileg előfordulhat, hogy a gazdaságmozgósítási igény egyes tényezőinek értéke a gazdaságban nulla értékkel találkozhat, ez azt jelenti, hogy a gazdaság nem rendelkezik ilyen anyagi javakkal, vagy adott munkaerővel (élőerővel). Ezt a gondolatot azért érdemes kiemelten kezelni, mert ez rokon gondolat a szűkkeresztmetszet (mint az anyagi, mint erőforrás, mint munkaerő), mint teljesítőképességet meghatározóval. Ez elvezet például a haditermelés szűk keresztmetszetét meghatározó anyagi, technológiai, vagy élőerő

tényezőjéhez. *Mindezen előfeltevések után, azt mondhatjuk, hogy a piaci értéktételek és a vegyes gazdaság, egy változó gazdasági helyzetet, gazdasági teljesítőképességet, (GDP-t) mutathat, ahol az anyagi javak (erőforrások), munkaerő-élőerő mozgása, allokációja a változó körülmények szabta feltételek között történik.*

*A kérdés második része, hogy mennyire támaszkodhatunk a gazdaságmozgósítás terveire, belátható módon megválaszolható. Adott gazdaságmozgósítási feltételek (anyagi javak, élőerők) rendelkezésre állása mellett lényegében egy jövőbeli időpontra vetítve (ez lehet a mozgósítás kezdete) ismernünk kell a gazdaság anyagi és élőerő allokációját. Ezen időpontra szükséges meghatározni a keletkező új igényeket is. Összességében az igénytámasztás egyszerűbbnek tűnik, mint a teljesítési oldal (a Nemzetgazdaság) igény-kielégítési lehetőségének előrevetítése. A gazdaságmozgósítás feltételrendszerének egy része létező, megvan, azonban van egy része ami *mozgásban van.**

Ez a fizikai értelemben vett mozgáson túl, különböző gyártási technológiákon átvezetett állapotváltozásokig terjed. Ha hozzáteszük, hogy a piaci mechanizmus nem képes a korszerű gazdaságmozgósítás ütemét követni, hiszen saját szabályozó rendszere van, amely állítható, hogy eltér a mozgósítás racionálisnak vélt igényétől.

Mennyire is támaszkodhatunk a mozgósítás terveire?

Természetesen a helyzet nem ennyire borúlátó, hiszen a gazdaságba történő beavatkozások eredményeit célzó hatásvizsgálatok jó és pontos megközelítéssel teszik lehetővé a tervezés eredményességét.

Létezik egy egyszerűbb mozgás irány is, ahol szintén a piac változása következtében (növekvő katonai javak iránti kereslet) vizsgálódhatunk.

A civil és katonai javak pontos körét, elhatárolását nem vizsgálva lehetünk néhány megállapítást az igénybevételüket illetően.

Ilyen megállapítás lehet, hogy a gazdaságmozgósítás tervezése időszakában az igények megállapításánál a források számbavételekor vizsgálatra kerül a civil, vagy katonai erőforrás hozzáférési mód.

Az is megállapítható, hogy bizonyos anyagi készletek (mint már írtuk) nincsenek a gazdaságban, bizonyos készletek a fokozott készenlét időszakával kezdenek megjelenni, és jelentős része a készleteknek a civil, vagy katonai bázison már léteznek.

Fontos kitétel, hogy a nemzetgazdaságban létező javak akár létrejöttüknél, előállításuknál fogva számítanak-e civilnek, illetve katonainak, vagy felhasználásuk okán válnak azzá!

A gazdaságmozgósítás célja és igényrendszere nyilvánvalóan katonai tartalmú. Mint ilyen, tisztán elméletileg belátható, hogy a nemzetgazdaságban nagyobb részt civil javak, a gazdaságban általánosan gyártható (előállítható) és felhasználható javak jelen. Ebből az okfejtésből következhet, hogy az adott – egyébként növekvő – gazdasági teljesítő képesség mellett, a gazdaságmozgósítás előkészítése, a mozgósítást közvetlenül megelőző, majd az azt követő időszakban ezen javak egymás terhére módosulnak.

A katonai gazdaság a nemzeti jövedelem újratermelési ciklusában a fogyasztói szféra egyik elemeként szerepel. A védelmi kiadások a közfogyasztás egyik legnagyobb mértékű tényezőjét alkotják. Nagyságrendjük országonként eltérő, de világméretekben is az egyik legnagyobb kiadáscsoportot képvisel az egyéb közkiadások között. Abszolút értékben, 1987-ben, a fegyverkezési verseny utolsó időszakában a világ percenként 1,8 millió dollárt fordított katonai kiadásokra. A világ összkatonai kiadása egyenlő volt a Föld lakosságának felét reprezentáló legszegényebb 44 ország éves jövedelmével.

Ebben a viszonyrendszerben a katonai gazdaság mint fogyasztó egyaránt használ civil javakat és katonai javakat is. Ami vizsgálatot kíván az nem más, mint az adott nemzetgazdaság piaca, ahol is az ismert állami beavatkozós mellett a piaci verseny jelentős érvényesülése ellenére a védelmi ipart a monopozómia jellemzi.

A katonai gazdaság fogyasztásában hogyan alakul, illetve milyen hatással van egymásra az előbbi javak volumenének változása?

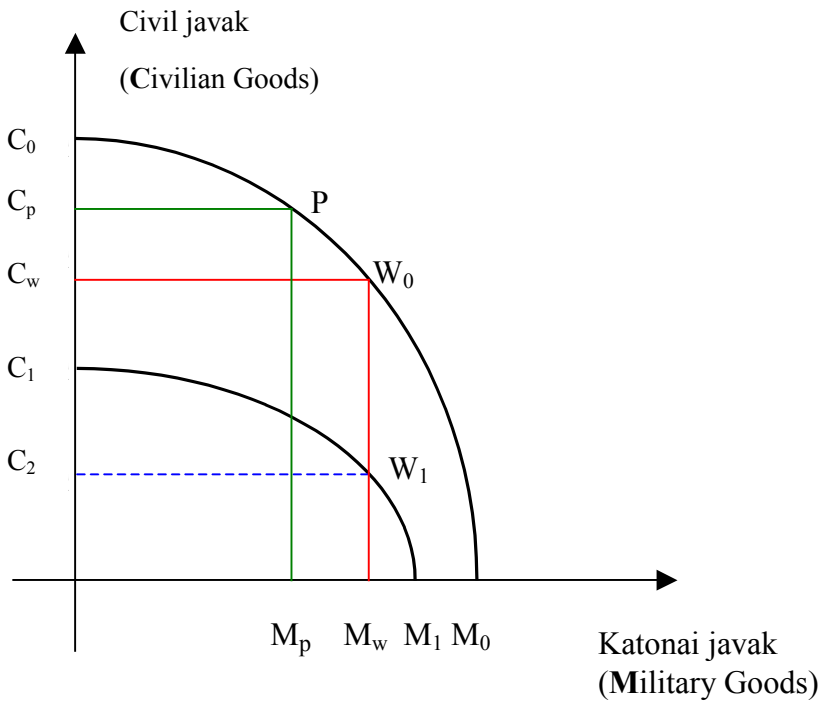
Hazai szakirodalmak ebben az aspektusban nem igen tárgyalják, ezt a témát. Saját jegyzeteinkre támaszkodva, a ZMNE Közgazdaságtudományi és Védelemgazdasági tanszékének megszervezésében 1999. 03. 25-én előadást tartó *Wally Struys* professzor, a Belga Royal Military Academy Közgazdaságtan és Menedzsment tanszék professzora foglalkozott e kérdéssel.

Felvezetőjében hangsúlyozta, hogy ***az általa vizsgált modellben a védelmi iparban monopólium érvényesül,*** az egyedüli megrendelő és vá-

sárló az állam (monopszómia). Az igazi verseny hiánya miatt egyedüli gyártó, így a védelmi ipar az áralkuban maga a számára kedvező pozíciót hoz létre.

A civil és katonai javak volumenének változása egymásra gyakorolt hatása háború előtt és a háború kezdetével $C_0 - M_0$ görbével leírt függvényen keresendő (1. sz. ábra). A háború előtti P fogyasztást a civil javak egyenesen más C_p , és a katonai javak egyenesen mért M_p mennyiségek határozzák meg.

A gazdaság adott teljesítőképessége mellett (később látjuk csökkenő) valamelyik a másik rovására változtatható.

1. sz. ábra. Katonai és civil javak változása

Ahol:

- $C_p - M_p$ (P) Háború előtti civil és katonai javak szintje
- $C_w - M_w$ (W_0) Háborúban mért civil és katonai javak szintjei

$C_2 - M_w (W_1)$	Elhúzódó háborúban, gazdasági kapacitás csökkenés szintjén
$C_0 - M_0$	Gazdasági kapacitás (elméleti maximum)
$C_1 - M_1$	Háborúban mért gazdasági kapacitás

Esetünkben a W_0 szintű háborús termelés az előbbi C_0 -tól kisebb C_w szinten, és az M_p -től nagyobb M_w szinten valósul meg. Elméletileg ez utóbbi csökkenő civil javak és növekvő katonai javak szintje (W_0) az eredeti $C_0 - M_0$ görbén helyezkedik el.

A valóságban még érzékelhető, és kimutatható ábrákon is:

A civil javak egyenesén van egy C_2 pont, amitől lényegében már kevesebbet nem lehet termelni, ami a többszörösen szűkített lakossági alapellátást is tartalmazza.

Háború esetén a növekvő háborús kiadások mellett csökken a gazdaság teljesítőképessége, csökken a szervezettség, újabb és újabb veszteségek keletkeznek, rombolások állnak be. E miatt nem tudják az előző mennyiséget produkálni. A katonai javak előállításának is felső korlátai vannak, illetve egy határon túl már nem növelhető. Ez a pont a már elméletileg meghatározott $M_w - W_0$ egyenes C_2 civil javak minimumához tartozó W_1 pont.

Látható, hogy a C_2 és M_w kapacitásszint W_1 háborús termelése már nem a $C_0 - M_0$ optimum görbén található. A katonai és civil javak termelésének lehetősége alacsonyabb, szűkített szinten $M_1 - C_1$ görbével fejezhető ki, természetesen nem felvéve annak minden pontját.

Elméletileg még tovább szűkíthető a már eddig ábrázolt szint, egy hosszantartó, pusztító háborúban, ahol a termelés teljes (0) leállásáig az origóhoz közeledő $C_w M_w$ termelési szint még kimutatható.

Összefoglalva, elgondolkodtató az a tény, hogy milyen mértékben tudjuk figyelembe venni, és figyelembe vesszük-e, a gazdaságmozgósításra való felkészülésünk időszakában a tervezés végrehajtásakor a gazdaság reagálásának mikéntjeit.

A hadászati elgondolás milyen mértékben sérül a gazdaság öntörvényű alakulásának hatására, azt pontos elemzések megfelelően előre vetíthetik.

Felhasznált irodalom:

1. **Prof. Dr. Gazda Pál:** A gazdaságmozgósítás (anyag- és élőerő) allokációs problémái c. (Tunulmány, 1994).
2. **Waclaw Stankiewicz:** Ekonomiká Wojenna (Hadigazdaságtan) L.M. HM. Katonai Kiadó Varsó 1970.
3. **Prof. Wally Struys:** Belga Royal Military Académy, ZMNE-n tartott előadása.